

Witalij Andrijanc

MODEL POSTĘPOWANIA PRZYGOTOWAWCZEGO W REPUBLICIE UZBEKISTANU

Uzbekistan jest krajem położonym w Azji Centralnej, graniczy z Kazachstanem, Turkmenistanem, Tadżykistanem, Kirgistanem i Afganistanem. Podział administracyjny Uzbekistanu obejmuje 12 obwodów, Republikę Karakałpakstan¹ i miasto Taszkent, które jest stolicą państwa i liczy ponad 2,2 mln² mieszkańców. Zgodnie z konstytucją państwa uchwaloną 8 grudnia 1992 roku, Uzbekistan jest suwerenną republiką o ustroju demokratycznym. Władzę ustawodawczą sprawuje dwuizbowy parlament – Olij Madżlis (co znaczy Najwyższe Zgromadzenie), który składa się z Izby Ustawodawczej i Senatu i liczy ogółem 250 deputowanych. Władza wykonawcza przynależna jest do Gabinetu Ministrów, sądownicza – Sądu Konstytucyjnego RUz, Sądu Najwyższego RUz, Wyższego Sądu Gospodarczego RUz, wyższych sądów Republiki Karakałpakstan, Sądu Gospodarczego Republiki Karakałpakstan, sądów obwodowych, miasta Taszkentu, międzyrejonowych, rejonowych i miejskich sądów ds. cywilnych i karnych, sądów gospodarczych i wojskowych. Głową państwa jest prezydent, który zapewnia uzgodnione funkcjonowanie i współdziałanie organów władzy³. Językiem urzędowym jest język uzbecki⁴.

Po odzyskaniu niepodległości przez Uzbekistan został przyjęty nowy kodeks postępowania karnego, który obowiązuje od 1 kwietnia 1995 roku. Nowy k.p.k. znacznie odróżnia się od poprzednich kodeksów czasów Związku Radzieckiego

¹ Zgodnie z art. 70 i 74 Konstytucji Republiki Uzbekistanu, Karakałpakstan jest suwerenną republiką wchodzącą w skład Republiki Uzbekistanu i ma prawo wyjścia ze składu Uzbekistanu na podstawie powszechnego referendum narodu Karakałpakstanu. *Konstytucja RUz*, wyd. Ministerstwa Sprawiedliwości, Taszkent 2011.

² Dane Państwowego Komitetu Statystyki RUz na 2009 rok. Strona internetowa: <http://www.stat.uz/demographic/>

³ Zob. rozdział 5 Konstytucji RUz. Organizacja władzy państwowej, wyd. Ministerstwa Sprawiedliwości, Taszkent 2011.

⁴ Art. 4 Konstytucji RUz, wyd. Ministerstwa Sprawiedliwości, Taszkent 2011.

i odpowiada współczesnym zasadom i normom prawa międzynarodowego, pełniej reguluje stosunki karnoprocesowe⁵. Do tej pory wprowadzono sporo zmian i uzupełnień przepisów obowiązującego k.p.k. dotyczących również postępowania przygotowawczego. Na przykład wcześniej postanowienie o tymczasowym aresztowaniu w postępowaniu przygotowawczym wydawał prokurator na wniosek śledczego, obecnie ten środek zapobiegawczy stosuje sąd na wniosek prokuratora⁶. Wprowadzono także zmiany do art. 345 k.p.k., a mianowicie przestępstwa przeciwko wolności seksualnej oraz przeciwko rodzinie, młodzieży i obyczajowości były przekazane od jurysdykcji prokuratury do jurysdykcji śledczych organów spraw wewnętrznych⁷.

Ustawa z dnia 28 września 2010 r. uzupełniła k.p.k. rozdziałem XIV pod tytułem „Współpraca międzynarodowa w sferze postępowania karnego”. Reguluje on kwestie współpracy sądów, prokuratorów, śledczych oraz organów dochodzeniowych z odpowiednimi organami innych państw, w tym skierowanie zlecenia o prowadzeniu czynności śledczych i procesowych na terenie innego państwa, wykonanie zagranicznego zlecenia w Uzbekistanie, kwestii ekstradycji i inne. Okazanie pomocy prawnej w sprawach karnych realizuje się na podstawie k.p.k., umów międzynarodowych i dokonuje się zgodnie z zasadą wzajemności.

Również zostały wprowadzone uzupełnienia do art. 66 – Prawa i obowiązki świadka. Teraz świadek ma prawo korzystać z pomocy prawnej adwokata i uczestniczyć razem z adwokatem w czynnościach śledczych, do których jest powołany. Pojawiło się nawet pojęcie „adwokat świadka”, czyli osoba, która zgodnie z ustawą jest uprawniona do bronięcia prawa i legalnych interesów świadka i udzielania mu pomocy prawnej⁸ (co w polskich warunkach zbiega się z funkcją pełnomocnika).

Zostały także rozszerzone pełnomocnictwa adwokata oskarżonego. Według wcześniej obowiązującego k.p.k. adwokat w celu spotkania ze swoim klientem znajdującym się w tymczasowym areszcie musiał uzyskać na to zezwolenie organów prowadzących śledztwo. Obecnie adwokat ma prawo do spotkania ze swoim podopiecznym bez ograniczenia czasu spotkania i bez jakichkolwiek zezwoleń organów ścigania lub sądu, co znacznie ułatwia obronę oskarżonego.

Niemniej ważne uzupełnienie dotyczące postępowania przygotowawczego

⁵ U. Tuhtaszewa. *Postępowanie karne Republiki Uzbekistanu. Część ogólna. Podręcznik*, wyd. Taszkencki Państwowy Instytut Prawa 2007. s. 28.

⁶ Zmiana wprowadzoną zgodnie z Dekretem Prezydenta RUz I. Karimova „O przekazaniu sądom uprawnienia do stosowania tymczasowego aresztowania” z dnia 8 sierpnia 2005 r.

⁷ Ustawa RUz nr 181 O wprowadzeniu zmian i uzupełnień do niektórych aktów prawnych RUz z dnia 22 września 2008 r.

⁸ Ustawa RUz nr 198 O wprowadzeniu zmian i uzupełnień do niektórych aktów prawnych w celu udoskonalenia Instytutu Adwokatury z dnia 22 grudnia 2008 r.

zostało wprowadzone do art. 329 k.p.k., który głosi, że wnioski i informacje o przestępstwach powinny być zarejestrowane, a rozstrzygnięcie podjęte niezwłocznie. W razie potrzeby sprawdzenia przez organy ścigania niezbędnych uzasadnień do wszczęcia sprawy karnej rozstrzygnięcie musi być podjęte nie później niż w terminie 10 dni od momentu otrzymania wniosku lub informacji o przestępstwie. Praktyka pokazuje, iż nie zawsze można podjąć prawidłowe rozstrzygnięcie w takim krótkim okresie. Obecnie dodana do art. 329 k.p.k. część 3, która stanowi, iż podany termin może zostać przedłużony do 1 miesiąca przez prokuratora na wniosek śledczego lub pracownika organa dochodzeniowego w przypadkach gdy: przeprowadza się ekspertyzę, dochodzenie służbowe, audyt albo inne sprawdzenie wymagające więcej czasu na ich wykonanie; trzeba uzyskać wyjaśnienia osób znajdujących się w odległych miejscach lub uchylających się od wezwań; ustalone są nowe okoliczności, bez których sprawdzenia nie jest możliwe podjęcie rozstrzygnięcia⁹.

Postępowanie przygotowawcze w Republice Uzbekistanu, podobnie jak w Polsce, opiera się na ustawodawstwie karnoprocesowym i jest pierwszym etapem postępowania karnego. Postępowanie przygotowawcze w Uzbekistanie, nazywane również przedsądowym, ma dwie formy: dochodzenie i śledztwo.

Według art. 339 k.p.k. RUz¹⁰ celami dochodzenia są: zapobieganie i zwalczanie przestępczości; zbieranie i utrwalanie dowodów; zatrzymanie podejrzanych o popełnienie przestępstwa i poszukiwanie podejrzanych i oskarżonych, którzy się ukrywają; zabezpieczenie odszkodowania. Na organy dochodzeniowe nakłada się również obowiązek podejmowania działań z wykorzystywaniem środków naukowo-technicznych w celu ustalenia przestępstw i sprawców, ujawnienia danych, które mogą być stosowane jako dowody w sprawie karnej po ich sprawdzeniu zgodnie z przepisami k.p.k. Organy spraw wewnętrznych (policja), służba bezpieczeństwa narodowego, organy celne oraz Departament Zwalczania Przestępstw Skarbowych i Walutowych przy Generalnej Prokuraturze RUz i jego oddziały w tym celu są uprawnione do prowadzenia działań operacyjno-rozpoznawczych¹¹.

Dodatkowo ustawodawstwo RUz przewiduje prowadzenie przez organy dochodzeniowe niezwłocznych czynności śledczych, przy pomocy których ujawniane są okoliczności popełnionego czynu. Jednak w k.p.k. nie ma definicji i wykazu niezwłocznych czynności śledczych. Taki wykaz miał miejsce w poprzednim k.p.k. W zależności od okoliczności sprawy dowolna czynność śledcza (przesłuchiwanie, oględziny, przeszukanie, eksperyment itd.) w konkretnej

⁹ Ustawa RUz nr 237 O wprowadzeniu zmiany do artykułu 329 kodeksu postępowania karnego RUz z dnia 21 grudnia 2009 r.

¹⁰ Wyd. Ministerstwa Sprawiedliwości. Taszkent 2011.

¹¹ Czynności operacyjno-rozpoznawcze nie są uregulowane w k.p.k. RUz, art. 339 k.p.k. RUz tylko uprawnia wymienione organy dochodzeniowe do ich prowadzenia.

sytuacji może mieć charakter niezwłocznej, dlatego obowiązujące ustawodawstwo karnoprocesowe nie powtarza tego, co było wcześniej¹².

Warto zdefiniować, kim jest organ dochodzeniowy, śledczy i prokurator w Uzbekistanie.

Organy dochodzeniowe to organy i funkcjonariusze publiczni, którzy są upoważnieni zgodnie z k.p.k. prowadzić dochodzenie oraz inne czynności procesowe. Organami dochodzeniowymi są: policja, dowódcy jednostek wojskowych, służba bezpieczeństwa narodowego, szefowie organów wykonania kary, organy państwowego nadzoru pożarowego, organy ochrony granicy państwowej, kapitanowie statków wodnych, organy celne, Departament Zwalczania Przestępstw Skarbowych i Walutowych przy Generalnej Prokuraturze RUz i jego oddziały, Departament Wykonania Orzeczeń Sądowych przy Ministerstwie Sprawiedliwości RUz i jego oddziały oraz Główny Urząd Kontroli Działalności Rynków i Organizacji Handlowych przy Państwowym Komitecie Skarbowym RUz i jego oddziały¹³.

Śledczy to funkcjonariusz publiczny upoważniony w ramach swej kompetencji przewidzianej k.p.k. do prowadzenia postępowania przygotowawczego w sprawach karnych. Śledczy ma tak zwaną niezawisłość procesową i wszystkie decyzje w postępowaniu przygotowawczym podejmuje samodzielnie z wyjątkiem przypadków, gdy jest wymagane pozwolenie prokuratora albo sądu. Śledczy ma następujące uprawnienia: wydawanie postanowień o wszczęciu, umorzeniu sprawy karnej albo odmowie jej wszczęcia; zatrzymywanie i przesłuchiwanie osób podejrzanych o przestępstwo, prowadzenie czynności śledczych przewidziane w k.p.k., przedstawianie zarzutów, stosowanie środków zapobiegawczych, dawanie poleceń organom dochodzeniowym i inne¹⁴. Postępowanie przygotowawcze jest prowadzone przez śledczych prokuratury, organów spraw wewnętrznych oraz służby bezpieczeństwa narodowego. Śledztwo może prowadzić również prokurator¹⁵.

Prokurator to funkcjonariusz publiczny, który zgodnie z art. 33 k.p.k. RUz¹⁶ sprawuje nadzór nad dokładnym i jednakowym wykonaniem ustaw i jest zobowiązany odpowiednio stosować środki w celu usunięcia naruszenia ustawy w stadium dochodzenia i śledztwa. Prokurator ma szerokie uprawnienia. W stadium postępowania przedsądowego jest uprawniony do: wydawania postanowienia o wszczęciu sprawy karnej, dawania polecenia organom prowadzącym

¹² B. Mirenskij, A. Rahmankulow, W. Kadrowa, *Postępowanie karne Republiki Uzbekistanu. Podręcznik*, Taszkent, Akademia MSW RUz, 2004. s. 262.

¹³ Art. 38 kodeksu postępowania karnego RUz, wyd. Ministerstwa Sprawiedliwości, Taszkent 2011.

¹⁴ Zob. art. 36 k.p.k. RUz, wyd. Ministerstwa Sprawiedliwości, Taszkent 2011.

¹⁵ Tamże art. 344.

¹⁶ Wyd. Ministerstwa Sprawiedliwości, Taszkent 2011.

postępowanie przygotowawcze, brania udziału w czynnościach śledczych, unieważniania bezprawnych decyzji organów ścigania, w przypadkach przewidzianych w ustawie daje pozwolenie na prowadzenie czynności śledczych, przekazuje sprawę karną od jednego organu ścigania do drugiego, zatwierdza akt oskarżenia itd. W sądzie prokurator występuje jako oskarżyciel publiczny i popiera oskarżenie¹⁷.

Wróćmy do rozpatrywania form postępowania przygotowawczego, a mianowicie do dochodzenia.

Dochodzenie rozpoczyna się od momentu wydania postanowienia o wszczęciu sprawy karnej i powinno być ukończone w ciągu 10 dni. Dochodzenie także może się zakończyć przekazaniem sprawy karnej śledczemu albo przekazaniem prokuratorowi razem z postanowieniem o skierowaniu sprawy do sądu w celu pojednania stron lub razem z wnioskiem o wniesieniu podania o umorzeniu postępowania w sprawie karnej na postawie amnestii.

Organ prowadzący dochodzenie powinien bezzwłocznie przekazać sprawę śledczemu albo prokuratorowi w przypadkach gdy: ma miejsce ciężkie lub szczególnie ciężkie przestępstwo (według ustawodawstwa RUZ ciężkim jest umyślne przestępstwo zagrożone karą pozbawienia wolności od lat 5 do 10, szczególnie ciężkim jest przestępstwo zagrożone karą pozbawienia wolności od lat 10 albo dożywotnym pozbawieniem wolności¹⁸); są podstawy do tymczasowego aresztowania podejrzanego, do wniesienia aktu oskarżenia, do umorzenia postępowania karnego oraz w przypadku gdy śledczy żąda przekazanie mu sprawy w celu przejęcia ścigania.

Organy dochodzeniowe po przekazaniu sprawy karnej śledczemu zobowiązane są wykonywać polecenia śledczego dotyczące prowadzenia czynności śledczych i poszukiwawczych zgodnie z warunkami i terminami, które są podane w poleceniu. W przypadku gdy wykonanie polecenia jest niemożliwe pod wskazanymi warunkami i podanym terminie, organy dochodzeniowe informują o tym śledczego i występują z wnioskiem o przedłużenie terminu lub zmianie warunków polecenia.

Na żądanie śledczego organy dochodzeniowe powinny okazywać pomoc w wykonywaniu czynności śledczych oraz powinny przedstawić śledczemu w celu zapoznania lub załączenia dokumenty i inne materiały mające znaczenie dowodowe dla sprawy karnej¹⁹.

W praktyce organy dochodzeniowe bardzo rzadko wydają postanowienie o wszczęciu postępowania przygotowawczego, prawie zawsze tę decyzję podejmuje śledczy. Z reguły organy dochodzeniowe w razie potrzeby przeprowadzają

¹⁷ Zob. art. 34 k.p.k. RUZ, wyd. Ministerstwa Sprawiedliwości, Taszcent 2011.

¹⁸ Art. 15 kodeksu karnego RUZ, wyd. Ministerstwa Sprawiedliwości, Taszcent 2011.

¹⁹ Art. 343 k.p.k. RUZ, wyd. Ministerstwa Sprawiedliwości, Taszcent 2011.

postępowanie sprawdzające i przekazują zbierany materiał śledczemu w celu wszczęcia sprawy karnej albo samodzielnie wydają postanowienie o odmowie jej wszczęcia.

Trzeba jednak zaznaczyć, iż postępowanie przygotowawcze w Uzbekistanie można prowadzić zarówno z dochodzeniem, jak i bez niego (w tym przypadku prowadzi się tylko śledztwo).

Śledztwo nazywane wstępnym śledztwem, w odróżnieniu od dochodzenia, w Uzbekistanie jest prowadzone obowiązkowo we wszystkich sprawach karnych. Zadaniem śledztwa są: szybkie i pełne wykrycie przestępstwa, pociągnięcie do odpowiedzialności karnej sprawców przestępstw albo rehabilitacja osób niewinnych, zabezpieczenie odszkodowania oraz praw i prawnych interesów uczestników procesu karnego, ujawnienie i usunięcie przyczyn sprzyjających popełnieniu czynu zabronionego, a także stworzenie korzystnych warunków do rozpatrywania sprawy w sądzie²⁰.

Według art. 345 k.p.k. śledztwo w sprawach o przestępstwa przeciwko życiu, prawom konstytucyjnym obywateli, porządkowi zarządzania i działalności instytucji państwowych i społecznych, przeciwko wymiarowi sprawiedliwości, a także o niektóre przestępstwa przeciwko podstaw gospodarki (zawarcie umowy wbrew interesom Republiki Uzbekistan, naruszenie dyscypliny budżetowej), przeciwko porządkowi publicznemu oraz w sprawach o przestępstwo naruszenia międzynarodowych lotów prowadzą śledczy prokuratury.

Śledztwo w sprawach o przestępstwa wojskowe prowadzą śledczy prokuratury wojskowej.

Śledztwo w sprawach o przestępstwa przeciwko pokojowi i bezpieczeństwu ludzkości, przeciwko Republice Uzbekistanu oraz o takie przestępstwa jak naruszenie ustawodawstwa celnego, nielegalny wyjazd za granicę lub wjazd do Republiki Uzbekistanu prowadzą śledczy służby bezpieczeństwa narodowego.

Śledztwo w sprawach o przestępstwa przeciwko zdrowiu i zagrożeniu życia, przeciwko wolności seksualnej, przeciwko rodzinie, młodzieży i obyczajowości, przeciwko mieniu, o przestępstwa w sferze działalności gospodarczej, w sferze ekologii, o niektóre przestępstwa przeciwko porządkowi zarządzania i przeciwko porządkowi publicznemu, o przestępstwa przeciwko bezpieczeństwu ruchu drogowego i użytkowaniu transportu, o przestępstwa nielegalnego obrotu środkami odurzającymi i substancjami psychotropowymi oraz śledztwo we wszystkich sprawach o przestępstwa, które były popełnione przez osób nieletnich (osoby, które nie ukończyły 18 lat²¹), prowadzą śledczy organów spraw wewnętrznych.

²⁰ A. Rahmankulow, *Postępowanie przygotowawcze w organach spraw wewnętrznych*, Taszkent, Akademia MSW RUZ 2003. s. 10.

²¹ Definicja osoby nieletniej znajduje się w art. 22 kodeksu cywilnego RUZ oraz w art. 547 k.p.k.

Art. 345 ustala również wykaz przestępstw, gdzie śledztwo prowadzi organ wydający postanowienie o wszczęciu postępowania przygotowawczego (np. przywłaszczenie, fałszerstwo, uchylanie się od opodatkowania i inne).

W przypadku łączenia spraw karnych mających różne jurysdykcje, prokurator zleca prowadzenie śledztwa organowi, którego jurysdykcji podlega cięższe przestępstwo²².

Śledztwo rozpoczyna się od momentu wszczęcia sprawy karnej i powinno być ukończone w ciągu 3 miesięcy. Podany termin może być przedłużony przez odpowiedniego prokuratora obwodu, miasta stołecznego Taszkentu, Republiki Karakalpakstan do 5 miesięcy, przez zastępcę Prokuratora Generalnego do 7 miesięcy i przez Prokuratora Generalnego do 9 miesięcy.

W szczególnych wypadkach, ze względu na ciężkość popełnionego przestępstwa oraz złożoność sprawy karnej, Generalny Prokurator może przedłużyć termin prowadzenia śledztwa do jednego roku²³.

Śledztwo może się zakończyć umorzeniem postępowania karnego, wniesieniem aktu oskarżenia, postanowieniem o skierowaniu sprawy do sądu w celu zastosowania przymusowych środków o charakterze medycznym lub w celu pojednania stron albo wnioskiem o wniesieniu podania o umorzeniu postępowania w sprawie karnej na podstawie amnestii²⁴.

Reasumując, wymienione podstawowe cechy dochodzenia i śledztwa w Uzbekistanie sprowadzają się do tego, że dochodzenie jest nieobowiązkowe i ma charakter pomocniczy w postępowaniu przygotowawczym, a organy dochodzeniowe nie są upoważnione do wniesienia aktu oskarżenia, co odróżnia dochodzenie w Uzbekistanie od dochodzenia w innych krajach, na przykład takich jak Polska, gdzie dochodzenie prowadzi się w sprawach o przestępstwa należące do właściwości sądu rejonowego²⁵, a organy dochodzeniowe uprawnione są do wniesienia aktu oskarżenia bezpośrednio do sądu albo po jego zatwierdzeniu przez prokuratora²⁶.

Rozpatrzywszy niektóre kwestie postępowania przygotowawczego i udoskonalenia w tej sferze ustawodawstwa karnoprosesowego w Uzbekistanie możemy stwierdzić, iż to stadium procesu odgrywa ważną rolę przede wszystkim w ochronie praw uczestników postępowania karnego oraz jako podstawa formowania korzystnych warunków do rozpatrywania sprawy w sądzie w celu skutecznego sprawowania funkcji wymiaru sprawiedliwości.

²² Art. 345 część 9 k.p.k. RUz.

²³ Art. 351 k.p.k. RUz.

²⁴ Art. 372 k.p.k. RUz.

²⁵ Art. 325b § 1 k.p.k. RP.

²⁶ Art. 331 § 1-2 k.p.k. RP.